

KESKIAIKA NYT – MUOTI JA TUTKIMUS

**TUOMAS M. S.
LEHTONEN**

on Renvall-instituutin johtaja ja Euroopan historian dosentti Helsingin yliopistossa.

■ Keskiaika on muodissa. Innostuneet harastajat ja rahan haistaneet liikemiehet järjestävät ”keskiajan karnevaaleja”. Teini-ikäiset roolipelaajat porhaltavat metsissä keskiaikaisissa asuissa, gregoriaanisiet levytykset ja pseudo-keskiaikainen mainosmusiikki myyvät mainiosti. Lukiolaiset toivovat kurssiensa aiheeksi keskiaikaa. Kirjakauppojen hyllyille on ilmaantunut keskiaikaa koskevia teoksia.

Myös historiantutkimuksessa keskiaika on suosittua niin meillä kuin muuallakin. Muualla sen suosiossa ei ole liiemmin ihmettelemistä. Koko 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen Euroopan maat hakivat valtiollisten instituutioiden, kansankielten ja kirjallisuuksien juuria keskiajalta. Katoliset instituutit suuntasivat katseensa läntisen kirkkokunnan kukoistuksen aikaan. Toisen maailmansodan jälkeen keskiajan tutkimus sai uuden poliittisen tilauksen. Kirjallisuudentutkijat ja filologit Ernst Robert Curtius ja Erich Auerbach pitivät keskiaikaa eurooppalaisen yhtenäiskulttuurin lähteenä: rauניתuneen ja revityn Euroopan piti etsiä yhteisiä aineksiaan keskiajalta.

Keskiaikaisia juuriaan eivät etsineet vain eurooppalaiset maat. Yhdysvalloissa nousi Charles Homer Haskinsin johdolla 1920-luvulla kulttuuri- ja poliittisen historian koulukunta, joka näki Pohjois-Ranskan normanneissa myös Yhdysvaltojen historian lähtökohdan. Haskins lanseerasi kuuluisan käsitteensä ”1100-luvun renessanssi”, jonka tarkoituksena oli osoittaa tuolloin Pohjois-Ranskassa syntyneen kulttuurisen liikkeen syväiset vaikutukset koko läntiseen siviilisaatioon. Haskinsin teesi oli, että edistyneen modernismin, uuden ajan tiedollisen kulttuurin ja anglo-amerikkalaisten valtiollisten instituutioiden juuret olivat 1100-luvun yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa murroksessa. Haskinsin sydänkeskiaika oli valoisa antiikin opillisen kulttuurin välittäjä, elvyttäjä ja edelleen kehittäjä, sen luussa syntyivät edellytykset modernille rationaaliselle hallinnolle, alueellisille kansallisvaltioille ja individualismille.

Amerikkalaisen tutkimuksen merkitys keskiajan tutkimuksen kentässä ei ole vain ”valoisan” keskiajan löytäminen. Oman keskiaikaisen menneisyyden puuttuminen on pakottanut sikäläiset tutkijat irrottautumaan ahtaan kansallisista näkökulmista ja aihevalinnoista ja suuntautumaan aate- ja kulttuurihistoriaan. Kansallinen paradigma murtui myös ranskalaisen annalismen käsissä. Koska valtakuntien ja kielialueiden rajat ylittävät taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet ovat ratkaisevia, on myös tutkimuksen ylitettävä kansalliset rajat.

Kaikki nämä kolme suuntausta, alunperin saksalainen kirjallisuudentutkimus, yhdysvaltalainen kulttuurihistoria ja ranskalainen annalismi ovat yhdessä vaikuttaneet

kansainvälisessä tutkimuskentässä keskiajan tutkimuksen nousuun 1970–80-luvulta lähtien.

Entä meillä? Vielä 1940- ja 50-luvun vaihteessa Suomessa julkaistiin useita merkittäviä keskiajan historian väitöskirjoja ranskaksi, saksaksi ja suomeksi (J. Gallén, V. Niitemaa, E. Kuujo, K. Pirinen, S. Suvanto). Vaikka niiden laatijoista useimmat sijoittuivat historian professoreiksi, ei keskiajan tutkimuksessa juuri näkynyt jälkikasvua 1970–80-luvulla. Ainoana poikkeuksena oli Veikko Litzénin väitöskirja vuodelta 1971. Toki Suomessa oli muitakin merkittäviä keskiajantutkijoita kuten Birgitta Klockars, keskeinen birgittalaisuuden tutkija, ja varsinkin Johan Chydenius, jonka tuotantoa on laajalti kommentoitu ja johon usein edelleen viitataan kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa.

Silti vasta 1990-luvulla tilanne muuttui ällistytävän nopeasti. Viimeisen kymmenen vuoden aikana historiassa on ilmestynyt toistakymmentä keskiajan väitöskirjaa. Tietävästi aihepiirin väitöskirjoja on lähiaikoina tulossa lähes yhtä monta kuin edeltäneen kymmenen vuoden aikana. Tietysti suuri määrä heijastaa väitöskirjojen teon yleistymistä, tutkimusrahoituksen lisääntymistä ja keskenään kilpailutettujen laitosten, tiedekuntien ja yliopistojen paineita ”tuottaa” väitöskirjoja.

Mutta miten selittää tällainen suosion kasvu? Se ei palaudu pelkkään yleiseen väitösten määrän kasvuun. Keskiajan tutkimus on tutkimusalana kohtuullisen hankalaa: se vaatii kielitaitoa niin vanhojen kuin nykyistenkin kielten osalta. Vain latinan ja englannin taidolla ei pärjää: tutkimusaiheesta riippuen vanhoja kieliä pitää usein osata muitakin ja aiheesta riippumatta saksa, ranska ja useat muut Euroopan nykykielet ovat edelleen keskeisiä tieteellisiä julkaisukieliä. Keskiajan tutkimus vaatii muitakin erityistaitoja, ennen kaikkea paleografiaa. Useimmat tutkimusaiheet vaativat pitkäaikaista työskentelyä ulkomaisissa kirjastoissa ja arkistoissa. Erityistaitoja on täytynyt etsiä ulkomaisista yliopistoista ja tutkimuslaitoksis-

ta, samoin asiantuntevaa ohjausta ja kommentointia.

Siispä tutkimuksessa näkyvää muotia ei oikein voi selittää mielikuvateollisuuden trendeillä. Toinen usein tarjottu selitys on Euroopan Unioni: suomalainen keskiajan tutkimus on vastausta poliittiseen tilaukseen. Ala on mitä soveliain yhteisen eurooppalaisuuden legitimointiin. Tämä saattaa selittää rahoituksesta päättävien henkilöiden mielialoja, mutta hiukan vaikeata sillä on selittää harrastusta, joka 1990-luvulla ilmestyneiden väitöskirjojen osalta lienee alkanut jo edellisellä vuosikymmenellä.

Kysymyksen ratkaiseminen on kuitenkin nyky-yhteiskunnan tutkijoiden tehtävä – jätän sen mielelläni kulttuurintutkijoille ja muodin sosiologeille. Sen sijaan keskiajan tutkimuksella on Suomessa varmasti tarjottavanaan jotakin koko historioitsijayhteisölle. Sen keskeisin merkitys on tuskin pelkässä keskiajan tietämyksen lisäämisessä, joka on toki tärkeätä, mutta niin on minkä tahansa muunkin aikakauden tai alueen. Keskiajan tutkimuksen nousu on osaltaan merkinnyt Suomessakin kansallisten perspektiivien murtumista. Tyypillistä suomalaiselle keskiajan tutkimukselle niin 1940- kuin 1990-luvullakin on ollut sujuva liikkuminen yleisestä historiasta Suomen historiaan ja takaisin. Niin läntisessä kuin itäisessäkin kristikunnassa kirkollinen kulttuuri, sen tiedonvälitys ja koulutus tekee näkökulman rajaamisen pelkästään ”kotimaiseksi” jokseenkin mahdottomaksi. Vastaavasti taloushistorian keskusta- ja periferiamallit sekä verkostot toimivat luontevasti keskiajan jäsentämisessä. Kun mitään erillistä Suomea ei ollut oikein millään muullakaan alalla, on vaikea perustella, että tutkimus rajautuisi vain Suomeen tai vielä vähemmän, että ”Suomea” voitaisiin ollenkaan selittää erityyksissä muusta maailmasta. Sama pätee Eurooppaan: keskiajalla maanosa oli pitkään kulttuurista ja taloudellista periferiaa – islamilainen maailma ja lännen usein unohtama Euroopan itä, Bysantti ja sen vaikutuspiiri, ovat erottamaton osa keskiajan historiaa. ■